

Nadja Furlan

Ženska v različnih verstvih

Jean Holm (ur.), *Women in Religion*, London 1994.

Religija je živ organizem, ki ne živi v vakumu, neodvisno od te ali one kulture. Družbeni in kulturni prostor, v katerem se kako verstvo razvija in živi, močno vpliva nanj in ga oblikuje, vse od nastanka, preko zgodovinskega razvoja do današnjih dni. Ta vpliv je še posebej izrazit pri vprašanju položaja ženske v različnih verstvih.

Danes se po vsem svetu bije boj za enakopraven položaj ženske tako v posvetnem kot tudi v verskem življenju. Številnim razpravam o ženski spolnosti, reproduktivni moči in socialno-ekonomski vlogi se vse bolj pridružujejo tudi razprave o ženski enakopravnosti znotraj posameznih verstev.

Vsako kulturnozgodovinsko obdobje je tako zaznamovano z aktualnimi vprašanji, ki predstavljajo izzive tistega časa. Včasih zelene odgovore na zastavljena vprašanja poda šele naslednje časovno obdobje, drugič pa je za ustrezen odgovor potreben temeljit ekskurz v preteklost, ki nam pomaga razumeti sedanost in tako vpliva na prihodnost.

Jean Holm¹ je v knjigi *Women in Religion* zbrala osem prispevkov različnih strokovnjakinj, ki ugotavljajo, kakšen položaj je imela ženska v zgodovini v osmih glavnih verstvih. Avtorice nas podrobneje seznanijo s položajem ženske v izvorno-klasičnem izročilu posameznega verstva in s tem, kako se je to v življenju skozi različna zgodovinska obdobja tudi dejansko uresničevalo. Knjiga raziskuje vplive, ki jih je imelo določeno verstvo na položaj ženske v določenem sociološko-kulturnem okolju in obratno. Zastavlja vprašanje, kakšen položaj bi ženska lahko imela, oziroma ima v različnih verskih ustanovah. Dotika se vprašanj o pogledu posameznega verstva na vlogo žene v zakonu, družini in domu. Vsak prispevek je na koncu obogaten z izbrano bibliografijo.

¹ Jean Holm, specialistka za judovstvo in hinduizem, je bila redni profesor religiologije na Homerton kolidžu, v Cambridgu. Predvsem se zanima za primerjalno veroslovje in raziskuje vplive različnih kultur na religije.

1. Položaj ženske v budizmu (Rita M. Gross)

Rita M. Gross se osredotoči na tiste institucionalne in doktrinalne vidike budizma, ki nam omogočajo spoznati delež, ki so ga v budizmu prispevale ženske, in odnos budizma do žensk. Najprej na kratko povzame značilnosti budističnega učenja, potem pa razpravlja o ključnih vprašanjih, ki se nanašajo na žensko v treh glavnih obdobjih budističnega intelektualno-duhovnega razvoja: v najzgodnejši obliki indijskega budizma – teravadi (mali voz), v drugi stopnji budistične misli – budizmu mahajana (veliki voz), in v tantričnem oziroma tibetanskem budizmu – vadžrajana. Za zaključek pokaže, kakšno je stanje v sedanjem času.

1.1 Ženska v treh budističnih vozovih

Dve znani zgodbi zgodnje budistične literature nam pomagata razumeti, kakšen je bil odnos do žensk v prvih stoletjih budizma.

Prva zgodba pripoveduje o tem, kako je Sidharta Gotama Buda ponoči, brez slovesa, na skrivaj zapustil svojo spečo ženo in sina zato, da se je podal na pot iskanja resnice. Tukaj je potrebno poudariti, da Buda ni zapustil žene zaradi njene zlobne ali zapeljive spolne narave, ampak zaradi njegove lastne navezanosti nanjo. Tega dejstva se mnogi menihi, ki so pisali zgodnje budistične tekste, niso zavedali. Zaradi pomanjkanja uvida v svojo lastno navezanost in želje so breme preložili na ramena žena, češ da so one vir spolnega poželenja. Ti zgodnji zapisi in trditve so vzrok, da so nekateri raziskovalci dobili vtis, da ima zgodnji budizem sovražen oziroma negativen odnos do žensk. Rita M. Gross temu nasprotuje: »Menim, da je takšen pogled napačen in ne predstavlja resničnih norm zgodnjega budizma. Tradicija namreč jasno razlikuje med navezanostjo, ki je ovira na poti razsvetljenja, in predmetom navezanosti, ki sam po sebi ne predstavlja nikakršne ovire« (5).

Druga zgodba govori o dogodku, ko sta nekaj let po tem, ko je Gotama doživel razsvetljenje, k njemu prišli njegova krušna mati in teta skupaj z petstotimi drugimi ženskami, da bi dobile blagoslov za ustanovitev ženskega reda. Prvikrat ju je Buda zavrnil, a sta kljub temu vztrajali in zaprosili znova. Drugič je bila prošnja žena uslišana. Ob vzpodbudi svojega najbližjega tovariša Anande je Buda s tem, ko je pojasnil, da lahko žene prav tako kot moške dosežejo razsvetljenje, potrdil red. Uvedel je osem posebnih pravil, s katerimi so bile redovnice odvisne od meniških redov. Deležne so bile manjših pravic kot menihi. Imele so slabše pogoje za izobrazbo in življenje, zato so bile v primerjavi z menihi zelo slabo izobražene. Dejstvo, da je bil osnovan ženski red, je ženskam v zgodnjem budizmu olajšalo sodelovanje v verski tradiciji.

Ta zgodba vzbuja precej vprašanj, na katera žal ni mogoče najti jasnih odgovorov. Velja pa upoštevati, da Buda kljub razsvetljenju ni bil popolnoma ravnodušen do socialno-kulturnih vplivov svojega časa. Ni čudno, da je budizem že od začetkov pod močnim moškim vplivom oziroma patriarhalno usmerjen, vendar pa brez negativnega odnosa do žensk.

S tem, ko je budizem mahajana odprl možnost odrešenja vsem ljudem, ne samo menihom in nunam, kot je bilo značilno za budizem teravada, se je bolj začelo ceniti tako zakonsko življenje kot žensk. Kljub temu da ni bilo močnejših ženskih gibanj, je v mahajanski literaturi zaslediti žensko intelektualno usmerjenost. Literarura iz tega obdobja namreč opisuje mnogo žensk, ki so razvile svoje duhovne potenciale. Lotosova *sutra*² opisuje zgodbo o osemletni princesi Naga, ki je zato, da bi trmastemu *bodisatvi*³ Sariputri dokazala, da lahko tudi ona doseže razsvetljenje, spremenila svoj spol. Tako je Sariputri pokazala, da je tako ženska kot moška podoba le iluzija. *Dharma*⁴ namreč ni ne moškega ne ženskega spola.

Medtem ko se dejanski položaj laiške ženske ni posebej spremenil, se je korenito spremenil teoretični koncept pojmovanja ženskosti in ženske. To obdobje je prineslo povsem nov pogled na čustvenost. Ženska in ženskost je sedaj »orodje« za dosego razsvetljenja. Budizem vadžrajana z močnim vrednotenjem spolne združitve poudari tako žensko kot tudi moško vlogo. Moški in ženski princip s sodelovanjem tvorita nenadomestljivo dvojno celoto in si prizadevata za razsvetljenje. Telo, tako moško kot žensko, je duhovno ovrednoteno. Vendar stvarni družbeni položaj ženske ostaja nespremenjen; že ustaljen in močno zakoreninjen prevladujoči vpliv moškega je še vedno prevladujoč. Budizem vadžrajana je zelo neprijazen do nun, saj jih za razliko od »svojih kolegov menihov« ni sprejel.

1.2 Ženska v budizmu danes

Vse budistične dežele so močno patriarhalne, zato je položaj povsod približno enak, kot je bilo pravkar predstavljeno. Zaradi raznih vzrokov mnoge azijske države, v katerih je razširjen budizem, nimajo pravih ženskih redov. Glavni razlog pa je, da je za veljavno posvečenje po tradiciji potrebnih deset menihov in deset redovnic, kar velikokrat predstavlja oviro. Zato se je po vseh budističnih deželah, razen v Mongoliji,

² Sutra - naslov kanoničnih ali poučnih spisov.

³ Bodisatva – svetnik, ki še ni dosegel nirvane, ali se ji je odpovedal, da bi tako pomagal odrešiti trpeča bitja v svetu.

⁴ Dharma – moralna in verska dolžnost.

poleg meniškega reda oblikovala tudi nekakšna svojevrstna oblika ženskega reda, ki pa ne ustreza zahtevam budističnega izročila. Tako danes v mnogih kitajskih in korejskih budističnih skupnostih število redovnic dosega, če že ne prekaša, število menihov. Tudi tukaj gre za svojevrstno obliko ženskega redovništva, ki pa uživa precejšnjo samostojnost in ženskam nudi možnost izobrazbe.

Izmed vseh izzivov, ki jih sedanost zastavlja budizmu, je za njegovo bodočnost gotovo nadvse pomembna pravilna rešitev vloge žensk.⁵ Po mnenju Rite M. Gross je potrebno premostiti prepad med teorijo in prakso in v vseh budističnih deželah osnovati ženske samostane,⁶ dvigniti redovnicam ugled ter vzpodbujati in podpirati njihovo izobrazbo. Drugim ženskam pa je treba omogočiti in zagotoviti polno versko udejstvovanje v budistični praksi.

2. Položaj ženske v hinduizmu (Sharada Sugirtharajah)

Medtem ko v vedskem panteonu (1500 – 500 pred Kr.) prevladujejo moška božanstva, je za predarijsko obdobje in obdobje po Vedah značilna prisotnost mnogih ženskih božanstev.

Najstarejši verski zapis na svetu *Rigveda* obravnava med drugim tudi položaj žensk višjega razreda v stari Indiji. Kljub močni patriarhalnosti tedanje družbe *Rigveda* poudarja enakost in enakopravnost moža in žene. Zakon in družina predstavljata želeni ideal in središčno točko verske prakse; zato je ženska tako z družinskega kot verskega vidika nepogrešljiva.

V *Brahmanah*⁷ vpliva na položaj ženske misel, da je ženska nečista med menstrualnim ciklusom in nosečnostjo. Njena vloga je osredotočena predvsem na družinska in hišna opravila. Zaradi pomanjkljive izobrazbe ne sme sodelovati pri daritvenih obredih. *Upanišade*,⁸ ki poudarjajo askezo, pripisujejo ženskam postransko vlogo. Ženske se le redko odločijo za samotarsko, asketsko življenje. To je pridržano moškim. Bolj pogosti so primeri, da žena sledi svojemu možu, ki se v tretjem ob-

⁵ Pri tem je vredno omeniti, da je največ evropskih in ameriških privržencev budizma ženskega spola.

⁶ Po mnenju mnogih bi morali obuditi stari obred posvetitve nun. Zbor desetih nun naj bi posvetil vsaj deset ali več žensk, ki ne morejo prejeti posvečenja v lastni obliki budizma, in si tega želijo ter izpolnjujejo vse potrebne zahteve za posvečenje. Avtoriteta budističnega sveta Dalai Lama je zagovornik omenjenega predloga in je redovnicam tibetanskega budizma omogočil veljavno posvetitev.

⁷ Brahmane so dopolnila k Vedam in obsegajo podrobne razlage daritvenih obredov.

⁸ Upanišade iz časa okoli leta 600 pr. Kr. sicer temeljijo na Vedah, vendar so usmerjene proč od obredja k filozofiji, posebno k nauku o ponovnem utelešenju – reinkarnaciji.

dobju življenja⁹ odpravi v gozd iskat *mokšo*.¹⁰ Vendar žena lahko sledi svojemu možu le, če on tako želi; njena naloga je, da mu služi. Cilj moža je torej *mokša*, za žensko pa je največ, kar lahko doseže, zakon in ponovno rojstvo. Ženina predanost možu naj bi bila tako velika, da naj bi mu sledila celo v smrt. V obredu *sati*¹¹ so tako ženo živo zažgali na grmadi skupaj z njenim umrlim možem.

Zlata nit epov Mahabharata in Ramajana je popolna zvestoba žene svojemu možu. Tako kot naj bo častilec popolnoma predan Bogu, tako naj bo žena predana svojemu možu, ki naj mu služi. Lik Site,¹² zveste, predane Ramove žene, v epu Ramajana, predstavlja ženo, ki je sposobna sama krojiti svojo usodo in uresničiti svojo najglobljo bit. Ta mit je imel na takratno hindujsko družbo velik vpliv. Ep Mahabharata pa nam ponuja primer žene Draupadi. Ta je močna osebnost, ki si ne pusti ukazovati.

V obdobju bhakti¹³ se je religijski status ženske znatno izboljšal. Bile so večkrat prisotne v verskem življenju. Bhakti namreč poudarja čaščenje in popolno vdanost božanstvu, ne glede na spol ali kasto. Za razliko od prejšnje tradicije je sedaj globok, oseben stik z božanstvom najpomembnejša stvar. Vsakdo se torej lahko prepusti čaščenju boga. V ozadju odnosa med bogom in častilcem je ideja boga kot moškega in častilca kot žene. Mož, ki išče združitev s Krišno, mora postati žena in se poistovetiti z njeno ljubeznijo in čaščenjem Krišne.

Pravni predpisi¹⁴ podajajo zelo protisloven prikaz odnosov, ki naj bi jih takratna družba imela do žensk. Po eni strani je ženska povzdignjena v božanstvo, po drugi pa predstavlja vir nečistosti in zapeljivosti. Njen status v družbi je zelo nizek, nima ugleda, možnosti izobrazbe in udejstvovanja na verskem področju. Popolna predanost možu naj bi bila njena edina dolžnost in izpolnitev. Svojim otrokom naj bi bila naj-

⁹ Po upanišadskem verovanju gre mož iz prvih treh kast (duhovniki, plemiči, trgovci) v svojem življenju skozi štiri stopnje: stopnjo neporočenega študenta, hišnega gospodarja, puščavnika in berača brezdomca.

¹⁰ Mokša ali dobesedno odrešenje; osvoboditev iz neprekinjenega kroga ponovnih rojstev.

¹¹ Sati pomeni »krepstna žena«. Žena je namreč postala krepstna, ko je svojo zvestobo možu dokazala s tem, da je svojega umrlega moža pospremila v smrt.

¹² Sita sledi Rami v gozd, kjer z njim preživi štirinajst let. V teh štirinajstih letih Sita doživi razne preizkušnje, ki jih z modrostjo prestane. Njena nesebična predanost Rami doseže vrhunec, ko se Sita zato, da bi obvarovala svojega moža, v molitvi izroči materi zemlji in umre.

¹³ Bhakti je pobožnost ali čaščenje, namenjeno enemu samemu božanstvu. Gre za predanost Šivi, Višnuju ali Krišni, ki poudarja osvoboditev s pomočjo vere v nasprotju z osvoboditvijo s pomočjo del ali spoznanja.

¹⁴ Pravni predpisi so teksti, ki so bili zapisani v prvih dveh stoletjih po Kr. in poskušajo urejati hindujsko družbo.

boljši duhovni učitelj, a vselej pokorna svojemu možu.

Ženska dimenzija božanskosti je najbolj izražena v tantrizmu, kjer je moški princip podrejen ženskemu. Izmed vseh ženskih podob božanstva je najbolj ustaljena podoba matere. Filozofsko gledano *atman*¹⁵ ni ne moško ne žensko počelo, ampak transcendenca obeh počel. Je »brezspolni jaz«, ki je temelj duhovne enakosti moškega in ženske.

Kurtizane so v stari Indiji veljale za ženske, ki so imele mnoge umetniške sposobnosti in velik družbeni ugled. Bile so zelo samostojne in se jim ni bilo treba pokoriti družbenim normam, ki so veljale za ženske višjega stanu. Kurtizane so bile *devasis*,¹⁶ ki so bile darovane templju že v svoji rani mladosti. Obred darovanja deklice templju so leta 1947 razglasili za nelegalnega, kajti v novejšem času se je kurtizanstvo sprevrglo v prostitucijo.

Vprašanje ženskega duhovništva se v hinduizmu ni nikoli postavljalo. Vloga ženske na verskem področju je omejena na dom ter versko vzgojo otrok. Ta pa je zelo pomembna, saj tempelj, ki je docela v domeni moških, v hinduizmu ne predstavlja središča verske prakse. Vsakodnevno čaščenje navadno obhaja mati v prid cele družine.

3. Položaj ženske v islamu (Leila Badawi)

Arabska beseda Alah, ki označuje božje ime, ima žensko končnico, čeprav je slovnično moškega spola. To nam ponuja misel, da Bog presega tako moški kot ženski princip. Predanost Alahu je univerzalna, ni omejena s spolom, raso ali položajem, ki ga ima kdo v družbi. Vsak, ki je željan pridobiti potrebno znanje in po njem živeti, je lahko Alahov častilec. V islamu častilec ni duhovnik ali posvečen človek, kajti takih islam ne pozna, prav vsak musliman, tako moški kot ženska, lahko postane iskalec in avtoriteta muslimanskega zakona. V tem pogledu velja med možem in ženo popolna duhovna in intelektualna enakost, ki je eno temeljnih navodil *sunitskega*¹⁷ prava.

Temeljni namen muslimanskega zakona je zagovarjati družbeno pravico in enakopravnost vsakega posameznika in s tem izražati enakost vseh pred Bogom. Osebni odnos posameznika z Bogom je za muslimana najpomembnejši, prav zato naj bi vsak musliman, moški ali ženska, imel enako pravico pri obhajanju muslimanskih verskih obre-

¹⁵ Atman je bistvo ali počelo življenja, resničnost v svojih posameznih oblikah; človekov pravi resnični jaz.

¹⁶ Devasis je ime za božje služabnice.

¹⁷ Islam se deli v dve skupini, suniti in šiiti. Glavna razlika med njimi je v načinu, kako se odkriva Božje vodstvo. Suniti predstavljajo približno 90 % vseh muslimanov in zagovarjajo stališče o soglasnosti skupnosti, ko ta oznanja Prerokovo suno. Šiiti pa se zgledujejo po navdihnjenih učiteljih – imamih.

dov, kajti vsi Alahovi častilci so pred Bogom enaki. Koran pravi, da sta oba, Adam in Eva,¹⁸ enako odgovorna za padec oziroma izvirni greh. Nikjer v Koranu namreč ni zaslediti trditve, da je Adama zapeljala njegova žena in da zaradi nje ni bil poslušen Bogu.

Močne žene predstavljajo v islamu temeljni kamen vernosti. Korenine te trditve segajo v obdobje, ko je Mohamed v štiridesetem letu starosti, potem, ko je bil že petnajst let poročen s trgovko Hazidžo, doživel prebujenje. Hatidža je bila najožji in najbližji Mohamedov zaupnik in prijatelj in zato tudi prva oseba, kateri je Mohamed zaupal svoje doživetje. Ona ga je vseskozi vzpodbujala na njegovi poti prerojenja in skupaj se jima je prikazal angel, ki je Hatidži oznanil Božjo podporo. Po njeni smrti se je Mohamed ponovno poročil, tokrat poligamno. Ajišo, najmlajšo izmed svojih žena, je Mohamed postavil muslimanom za avtoriteto na verskem področju.

Potrebno je poudariti, da je odnos med muslimansko družbo in muslimanskim verskim izročilom zelo vprašljiv in protisloven, še posebno glede položaja in vloge ženske. Ker je muslimanski verski zakon močno odvisen od kulturnega izročila, prihaja do velikih razlik med hotenim in dejanskim stanjem v družbi. Zato prihaja do mnogih protislovij med verskimi in družbenimi normami. Vloga ženske v muslimanski družbi je zato zelo omejena in odvisna od moške oblasti. Ženske so deležne slabe izobrazbe; ekonomsko so popolnoma odvisne od moških. Mesto, ki ga ima ženska v mošnji, simbolizira položaj, ki ga dejansko ima v islamu: moški molijo v glavnem prostoru, medtem ko pripada ženskam mesto za možmi, v zadnjem delu mošnje. Tradicionalni islamisti pravijo, da ženske lahko molijo izključno samo v družbi drugih žensk, v odsotnosti moških.

4. Položaj žene v judovstvu (Aleksandra Wright)

Judje so bili vseskozi močno zaznamovani z vplivom kulturnega okolja, v katerem so živeli. Zato je prihajalo do velikih razlik v položaju žensk: v islamskem okolju je bil ta seveda drugačen kot v bolj liberalnem evropskem svetu.

Ženska je v hebrejski Bibliji deležna posebnega položaja, tako v zasebnem kot tudi v javnem življenju. Prva Mojzesova knjiga poudarja vlogo pomembnih žena. Sara, Rebeka, Lea in Rahela so obogatile in zaznamovale judovsko kulturo ne samo s svojo prvotno nalogo kot matere in žene, ampak tudi kot izstopajoče posameznice. Eva ima kot prva žena v rajskem vrtu v judovskem izročilu pomembno mesto, vendar ne kot »pobudnica« greha, temveč kot žena, ki je hrepenela po

¹⁸ V arabščini je Eva Hawwa, vendar v Koranu ni imenovana.

modrosti, in predstavlja neizbežen del Božjega načrta. Debora v Knjigi sodnikov in prerokinji Mirijam in Haludah so žene, ki so imele pomembna vodilna mesta. Pohvala vrli ženi v knjigi pregovorov (Prg 31,10-31) idealizira ženo, ki trdo gara in si močno prizadeva za srečo in blagor svoje družine. Zaradi njene marljivosti, modrosti in prijaznosti je deležna velikega ugleda. Tudi *Mišna*¹⁹ in *Talmud*²⁰ razpravljata o statusu žene v zasebnem in javnem življenju in pri tem oba izhajata iz Biblije.

Nekanonična judovska literatura²¹ dokazuje, da so bile ženske tudi na vodilnih položajih in so v sinagogi smele aktivneje sodelovati kot v kasnejšem obdobju. Posamezne žene so opisane celo kot *archisynagogissa* (glava sinagoge) in *presbytera* (starešina ali član zbora).

Emancipacija evropskih Judov v zgodnjem devetnajstem stoletju je imela močan vpliv na njihovo intelektualno in družbeno življenje. Takrat je prišlo do razkola med pripadniki pravoverne in reformistične smeri judovstva. Temu primerno se je spreminjal tudi položaj ženske, ki je danes v judovskem svetu odvisen od verskega in intelektualno-družbenega okolja. Napredna judovska gibanja se zavzemajo za enakopravnost ženske tako v verskem kot posvetnem življenju. To pomeni, da lahko hodijo v službo, da lahko postanejo rabini in sodelujejo tudi pri tistih obredih, ki so bili včasih pridržani le moškimi. Pravoverni Judje pa dovoljujejo ženskam brati Toro in opravljati tisto, kar je bilo tradicionalno pridržano le moškimi, samo tam, kjer so le ženske, ne pa tedaj, ko so med njimi tudi moški.

Družina ima velike zasluge za ohranitev in preživetje judovstva. Družina je namreč prvi kraj, kjer se otrok sreča z vero in z judovskim izročilom. Sobotni praznik se prične ob petkih zvečer, ko žena doma prižge sveče. Hrana in obroki so za judovsko družino zelo pomembni, saj ohranjajo judovsko identiteto in opominjajo na izročilo. Tri stvari označujejo pomembnost ženske v družini: zapoved prižiganja sobotnih sveč, priprava sobotnega kruha in zakon niddah.

Trditev, da izročilo zapoveduje, da so naloge v zvezi z opravljanjem molitve, učenja in branja Tore, pridržane le moškimi, je po mnenju R. Biale napačna. Ona namreč pravi, da »izključitev žene iz verske prakse ne predstavlja legalno-logičnega tradicionalnega principa, ampak je zgolj družbeno-kulturne narave« (137).

¹⁹ Mišna je etični in obredni nauk, ki temelji na Svetem pismu in je nastajal od drugega stol. po Kr. dalje.

²⁰ Talmud oziroma učenje je zapis v dveh verzijah, palestinski in babilonski in temelji na Mišni, z dodatnimi razmišljanji.

²¹ Gre za judovsko literaturo rimskega in grškega sveta v obdobju med 2. stol pred Kr. in 2. stol. po Kr.

5. Položaj ženske v japonskih verstvih (D. P. Martinez)

O japonskih verstvih pred budizmom je zelo malo znanega. Znano pa je, da so imele ženske v prvotnih japonskih religijah pomembno vlogo kot šamani. Ena glavnih in najbolj čaščenih zgodnejaponskih božanstev je bila boginja sonca *Amaterasu*, ki so jo imeli za prednika japonske kraljeve družine. V zgodnjih japonskih verstvih so vse ženske, ne samo šamani, veljale za globoko duhovna bitja, z veliko močjo in ugledom. Duhovna moč nekaterih žensk naj bi bila tako velika, da so svetovale mnogim političnim voditeljem. Ženska je imela v prebuddistični Japonski tako močan položaj, da so kitajski opazovalci, ki so potovali po takratni Japonski, deželo poimenovali »dežela kraljic«.²²

Čeprav ni nobenih dokazov, da bi ženske v prebuddističnem času zavzemale vodilne položaje, je za omenjeno obdobje značilno, da so bile zelo cenjene. Mnogi feministi krivijo za zaton dotedanjega statusa japonske ženske prihod budizma²³ in konfucianizma.²⁴ Ackroyd pa je zagovornik teze, da je za korenito spremembo položaja japonske ženske kriv rastoči fevdalizem.

V mnogih pogledih so nova japonska verstva prevzela enak odnos do žensk kot budizem oziroma šintoizem. Danes obstaja na Japonskem preko sto novih sekt, katerih ustanovitelji so povečini ženske. Vendar so v njih, potem ko so se te sekte že dodobra razvile, prevzeli oblast moški. Največji del članstva teh novih religij predstavljajo še vedno ženske. Paradoks teh mnogih novih verstev je, da žene v njih pogostokrat na eni strani sodelujejo kot svetovalke, zdravilke, kar jim daje občutek pomembnosti, po drugi strani pa tožijo, da čutijo težo in umazanost svoje ženske biti.

V teh japonskih verstvih ženske organizirajo in pripravljajo različne obrede ter prenašajo to znanje naprej, a jih kljub temu za javnost opravljajo moški. Pomembna novost v ljudskem verovanju je sprememba prejšnjega prepričanja, da je ženska duhovna moč nevarna. Še vedno pa je prisotno prepričanje, da je ženska nečista, vendar kljub vsemu ženske skrbijo za ohranjanje družinskega verskega znanja.

²² To je bilo za časa dinastije Wei, v 2. stol. po Kr..

²³ Glede položaja žene v budizmu je bilo že veliko povedanega v prvem. poglavju, zato tukaj ne bom ponavljala že omenjenih dejstev.

²⁴ Konfucionizem uči, naj bo žena najprej pokorna svojemu očetu, nato svojemu možu in končno svojim sinovom.

6. Položaj ženske v krščanstvu (Clare Drury)²⁵

Odnos do položaja žensk v krščanstvu je odvisen od svetopisemskega odlomka, ki ga izberemo, njegove interpretacije in upoštevanja konteksta, v katerem je Sveto pismo nastalo. Žensko feministično gibanje je Sveto pismo pričelo razlagati po svoje. Poudarja moško prevlado tako v Novi kot tudi v Stari zavezi in hkrati opozarja na pomemben ženski delež, ki je bil v zgodovini, ki so jo pisali moški, večkrat spregledan.

Nekateri moderni znanstveniki drugorazredni položaj žene v katoliški Cerkvi razlagajo kot posledico strahov moških, ki so se zaobljubili celibatu. Ti naj bi s tem, ko so širili negativen odnos do žensk, le-te odrinili na drugo mesto. Malo manj radikalen, a še vedno neenakopraven odnos do žensk najdemo v nekaterih konzervativnih protestantskih skupnostih, kjer ima ženska dopolnilno in moškemu podrejeno mesto. Kvekerji,²⁶ metodistična in baptistična cerkev ter nekatere anglikanske cerkve pa poudarjajo enakopravnost obeh spolov na vseh nivojih. Ženske imajo v omenjenih cerkvah enake pravice kot moški, lahko postanejo duhovnice, celo škofi. V katoliški Cerkvi pa se za duhovniško službo zahteva celibat in je pridržana izključno moškim.

Sveto pismo je temeljna avtoriteta vsem krščanskim Cerkvam, vendar so vidne razlike v interpretaciji različnih svetopisemskih odlomkov.

Svetopisemski zgodbi o stvarjenju in padcu v Genezi 1-3 sta glede položaja ženske najpomembnejši besedili Stare zaveze.²⁷ »Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moškega in žensko je ustvaril.« (1Mz 1,27). Ta odlomek ne kaže nobene nadvlade enega spola nad drugim, oba sta enaka, oba sta istočasno »ustvarjena po Božji podobi«. Podoba Boga torej ni pridržana samo moškemu. Starejša zgodba o stvarjenju (1Mz 2,4 –3,24) je stilno veliko bolj preprosta. V nasprotju z 1Mz 1,27, 1Mz 2,22 kaže na žensko podrejenost moškemu, saj je bila žena ustvarjena kasneje, »iz rebra moža«. Ti dve »nasprotujoči si« zgodbi sta združeni v krščanski tradiciji. Prevladuje 1Mz 2,22, ki se bolj sklada z duhom antičnega sveta, v katerem je zraslo krščanstvo.²⁸

²⁵ Tu prikazem avtoričine misli o ženski v krščanstvu in jih ne komentiram, čeprav bi jih bilo potrebno marsikje temeljito dopolniti.

²⁶ Kvekerji so pripadniki verske sekte nastale iz protestantizma, ki se sklicuje na notranje versko spoznanje in na Biblijo (Anglija, ZDA).

²⁷ Tu je potrebno opozoriti, da je 1Mz 1-3 sestavljena iz dveh časovno različnih zgodb. 1Mz 1,1–2,3 datira okoli 400 pr. Kr. medtem, ko je 1Mz 2,4–3,24, ki vključuje zgodbo o padcu, približno 500 let starejša. Z ženskega zornega kota je omenjeno dejstvo nadvse pomembno.

²⁸ Aristotelovo dojemanje ženske kot »ponesrečeno«, manjvredno bitje, je močno zaznamovalo katoliško cerkveno držo. Tudi Avguštin in Tomaž Akvinski sta poudarjala moško prvenstvo in superiornost.

Evina krivda, ker da je Adama zapeljala v greh, pa kaže na bistveno šibkost žensk. Enako kot je za moške celibat predstavljal visok ideal, je tudi ženska deviškost pomenila nekakšen povratek k »stanju, v katerem je bila Eva, preden je grešila«. Zato so si mnoge ženske prizadevale slediti moškemu idealu celibata in ohranjale deviškost, ki je bila posebno v srednjem veku visoko cenjena. Tako kot je Jezus opral Adamov greh, je devica Marija oprala Evin greh. Ideal Marije, matere in device, je ženskam nedosegljiv.

Razne omembe žensk, ki so igrale pomembno vlogo v verskem življenju Cerkve, apokrifni spisi *Dejanja Pavla in Thecle* in razna druga pričevanja so v sedemnajstem stoletju navdihovale Margaret Fell in spodbujajo tudi današnje ženske, da si prizadevajo za enakopraven položaj znotraj Cerkve. Apostol Pavel imenuje številne ženske, ki so aktivno sodelovale v življenju takratne Cerkve (Prim. Rim 16). Ženska gibanja so v dvajsetem stoletju vse močnejša in si tudi v katoliški Cerkvi prizadevajo vzpostaviti enakopravnost.

7. Položaj ženske v kitajskih verstvih (Stewart McFarlane)

Konfucij nadaljuje patriarhalne moralne norme kitajskega izročila. Zato ni čudno, da je tudi v njegovem nauku položaj ženske obarvan s pokornostjo moškemu. Tradicionalna kitajska družina je že od nekdaj bila in je še vedno patriarhalna. Kljub temu je zavzemala ženska v tradicionalni kitajski družbi zavzemala pomembno mesto, ki pa je bilo strogo omejeno in določeno. Njen položaj je bil omejen skoraj izključno samo na zakon, družino in vzgojo otrok, posebno sinov. Kitajska družina in družba naj bi bili med seboj harmonični. Pravilni in zdravi odnosi v družini so močno vplivali na blaginjo celotne kitajske družbe. V njej si je ženska ugled zagotovila lahko le z dobro materinsko in družinsko skrbjo. Če je umrla, preden se je uspela poročiti in roditi otroke, natančneje sinove, so bili mnenja, da se je nanjo zgrnila družbena in nadnaravna nesreča.

Spolno združitev moškega in ženske so dojemali kot harmonično združitev moškega principa jang in ženskega jin. Na kozmični ravni to združitev simbolizira združitev Zemlje in Nebes. Vendar ta odnos ni vedno harmoničen. Ženska naj bi namreč, po izročilu, imela večjo moč pretvorbe moške jang energije, kar zbuja v moških strah. Zato je ženska spolnost in plodnost po eni strani globoko cenjena po drugi pa zaničevana.

V nasprotju s patriarhalno usmerjenim konfucianizmom zgodnji taoizem poudarja ženski princip jin. Sveta knjiga taoizma *Tao Te Čing* opozarja na pomembnost ženskega elementa jin, katerega naj bi si modri na poti življenja prizadevali razviti. V nekaterih odlomkih je

*tao*²⁹ opisan kot mati. V poudarjanju ženskega principa v omenjeni knjigi so mnogi razlagalci videli možnost matriarhalnega sistema, ki naj bi po njihovem mnenju nekoč obstajal na Kitajskem.

8. Položaj ženske v sikhovskem verstvu (Kanwaljit Kaur-Singh)

Moški in ženska predstavljata v sikhovskem izročilu dve polovici enovite osebnosti, ki se med seboj dopolnjujeta. Deležna sta enake božje milosti in odgovornosti za svoja dejanja. Prav zato naj bi bila deležna tudi enakega verskega znanja in izobrazbe. To omogoča skupno duhovno rast in povezanost. Dve duši naj bi se tako združili v eno in postali duhovno neločljivi.

Guru Nanak in ostalih devet gurujev, ki so mu sledili, so bili ostri nasprotniki nadvlade enega spola nad drugim. Zagovarjali so enakost in enakopravnost obeh spolov. To enakost so si prizadevali uveljaviti na vseh področjih življenja – družbenem, verskem, političnem in administrativnem. Nanak je povabil žene, da so se skupaj z možmi udeleževale verskih obredov in v njih tudi aktivno sodelovale. Poskrbel je tudi za versko izobrazbo žena in poslal dvainpetdeset misijonark, ki so poučevale druge ženske in širile sikhovski nauk. Ženske so tako v sikhovski skupnosti *sangat*³⁰ aktivno sodelovale pri verski praksi: vodile so molitve, svete tekste brale in pridigale. Prav tako je ženske vključil v skupni obed *langar*. V znamenje medsebojne povezanosti in enakosti so po končanem skupnem obedu ženske in moški skupaj pomili posodo. S tem, ko so tudi ostala hišna opravila opravljali skupaj, se je razbil mit, da so hišna opravila izključno ženska obveza. Tudi obred uvajanja, ki je za dekleta in fante enak, izraža enakost in enakopravnost obeh spolov.

Za sihka predstavljata zakon in družina področje samouresničitve. Žena je v tem oziru moževa desna roka in zvesta pomočnica. Tudi tukaj so guruji uvedli korenite spremembe. V nasprotju z ustaljenim hindujskem prepričanjem, da mora mož za odrešenje zapustiti svojo ženo in družino, Nanak uči, da je življenje v družinski skupnosti pot do odrešenja. Nanak razume celibat kot izmikanje oziroma beg od družbene odgovornosti. Celibat mu torej ne predstavlja potnega lista za v nebesa. Poudarja zakonsko zvestobo in monogamnost zakona.

Ženi je ob vstopu v zakonski stan dovoljeno obdržati lasten priimek.

Ena izmed glavnih reform sikhovskih gurujev je bila prav reforma položaja ženske v družbi. Močno so nasprotovali hindujskemu obredu

²⁹ Tao dobesedno pomeni pot in ima tri pomeni: je končna resničnost; počelo, ki vodi vesolje, in način življenja v harmoniji s svetom.

³⁰ Sangat je skupnost mož, žena in otrok, ki se srečuje ob skupni molitvi in branju svetih besedil.

zažiganja žena ob moževi smrti. Ovdoveli ženi je bila omogočena ponovna poroka. Prav tako so prepovedali umor novorojenih deklic. Novorojenček ženskega spola je imel enako vrednost kot novorojenček moškega spola.

Kljub vsem reformam in prizadevanjem sikohvskih gurujev sikhovske ženske v resnici niso bile deležne enakih pravic glede vodstvenih položajev kot moški. Zanimiv je primer, ko je zelo sposobna ženska iz Pandžaba nekaj časa vodila tamkajšnjo sikhovsko skupnost. Kljub uspešnosti njene vladavine, je zgodovina vse njene zasluge pripisala njenemu moškemu svetovalcu. Danes si sikhovske ženske prizadevajo obuditi in uveljaviti pravice, ki jim pripadajo po tradiciji.

Zaključek

Če pogledamo v presek množice glavnih svetovnih verstev, opazimo kar precej skupnih točk. Ena izmed njih je močna moška nadvlada in superiornost. Zelo viden je tudi velik razloček med učenjem verstev glede položaja žensk in dejanskim stanjem. V mnogih verstvih je bil položaj žensk v zgodnjem zgodovinskem razvoju boljši kot v novejšem. Lep primer za to je položaj japonske ženske v predfevdalnem obdobju (12. stol) in položaj hindujske žene v vedskem obdobju.

Izrazi, ki se v zvezi z enakostjo in enakopravnostjo spolov v verstvih največkrat pojavljajo so: manjvrednost, nečistost, moška prevlada, patriarhalnost, podrejenost ... Kljub prikazanim dejstvom bi mnogo moških nasprotovalo trditvi, da so ženske razumljene kot drugorazredna bitja. Pogosto rabljeni izrazi: enakopravni, a različni in enaki, a dopolnilni, velikokrat le zakrivajo dejansko neenakost in neenakopravnost.

Vsa verstva, ki so odsev pestrosti Božje podobe v temeljnem nauku poudarjajo enakost in enakopravnost obeh spolov. Najvišje stanje duha, za katerega si prizadeva budist, je nirvana, stanje, kjer se razblinijo vse iluzije, stanje, kjer ni ne moške ne ženske oblike. Kristjan si prizadeva za večno življenje po smrti v raju, kjer naj bi bili vsi enaki: bogati in revni, beli in črni, moški in ženske, vsi bomo lahko zrl v Božje obličje. Hinduistu je cilj prekinitev samsare, izstop iz kroga ponovnih rojstev. Jud živi tukaj in zdaj, odrešenje naj bi dosegel s pomočjo tega sveta in na njem. Musliman izpolnjuje postavbo za življenje in čaka na sodni dan, ko bo sojen po svojih dejanjih. Podobno se tudi vsi drugi pripadniki različnih verstev trudijo izpolnjevati Božjo voljo, ne glede na spol. Vsi imamo enake temeljne dolžnosti, zakaj ne bi imeli tudi enakih temeljnih pravic?